

СУТЬ І СТРУКТУРА ДИДАКТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ВНЗ

Постановка проблеми. У Програмі розвитку вищої освіти в Україні визначаються стратегічні цілі, які тісно пов'язані з проблемами сучасного суспільства, включаючи подолання соціально-економічної та духовної кризи, забезпечення високої якості життя народу та національної безпеки. Особливо підкреслюється, що система освіти покликана забезпечити історичну наступність поколінь, збереження, трансляцію та розвиток національної культури. «На сьогодні передбачається реалізація пріоритетних завдань із модернізації структури вищої освіти України, які є надзвичайно важливими для її подальшого розвитку.

Найголовнішим із них є забезпечення якості вищої освіти України, гармонійний розвиток особистості студента, формування не тільки компетентних фахівців, а й високодуховних молодих людей, патріотів України.

Модернізація структури вищої освіти України вимагає змін у системі законодавчого і нормативно-правового регулювання вищої освіти з урахуванням вимог європейської системи стандартів та сертифікації, які сприятимуть розвитку національних культурних цінностей, демократії та гуманізму як основних чинників функціонування громадянського суспільства» [4, с. 3].

Педагогічна наука та практика в руслі освітніх реформ особливу увагу приділяє взаємозв'язку культури, суспільства та освітньої діяльності. Взаємодія освіти і культури повинна сприйматися як норма, визначена самим поняттям культури. Питання полягає в тому, як перевести освіту на вищий рівень культури, який, по-перше, сприймається як рівень високої якості, відкритості, різноманітності, креативності, культуроємкості й продуктивності, по-друге, розглядається лише як мультикультурний та полісистемний. Якість освіти залежить від такого важливого показника, як культура освітнього середовища, що організовується педагогом разом з учнем.

Українська вища школа сьогодні стоїть на шляху перетворень, що прискорять інтеграцію нашої держави до Європейського освітнього простору. Для цього треба вирішити низку проблем, пов'язаних із підвищенням якості освіти, необхідністю структурізації та дидактичного моделювання змісту навчального процесу, контролем та відновленням духовних орієнтирів освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні в галузі вищої освіти накопичено значні напрацювання, що охоплюють різноманітні аспекти професійної підготовки студентів. В останнє десятиліття у вітчизняній педагогіці приділяється велика увага проблемам та перспективам вищої школи в контексті принципів Болонського процесу (В. Андрущенко, Я. Болубаш, В. Журавський, М. Згуровський, В. Кремень, В. Луговий, М. Степко та ін.), дидактичним моделям, організаційним формам, методам і технологіям навчання студентів (Т. Акбашев, А. Алексюк, А. Вербицький, В. Дьяченко, О. Падалка, Д. Чернилевський та ін.), кредитно-трансферній технології організації навчального процесу у вищих навчальних закладах (О. Кучерявий, В. Огнев'юк, П. Стефаненко, А. Фурман, М. Чошанов, П. Юцявічене та ін.), проблемі моделювання соціальних та педагогічних систем (Б. Койшибаєв, Л. Кудрявцев, Л. Растрігін, Р. Шеннон, В. Штофф та ін.)

Для вирішення проблеми дидактичного моделювання для організації навчального процесу у вищому навчальному закладі в контексті європейської інтеграції суттєвий інтерес становлять праці зарубіжних (Р. Бел, М. Квіек, Ф. Кумбс), російських (М. Артамонова, В. Байденко, А. Гретченко, В. Трайнев та ін.) і білоруських дослідників (М. Гусаковський, Е. Калицький, О. Олекс та ін.). Тому важливим завданням є вивчення, узагальнення й подальший розвиток досвіду конструювання дидактичних моделей для навчального процесу педагогічного ВНЗ.

На цей час в Україні майже немає методичних розробок щодо використання моделей і моделювання у викладанні дисциплін у педагогічному ВНЗ. Викладачі, які використовують моделювання у своїй практичній діяльності, роблять це згідно зі своїм розумінням, нерідко інтуїтивно застосовуючи різні методи та прийоми.

Постановка завдання. Проаналізувати необхідність використання дидактичного моделювання змісту навчання студентів педагогічного ВНЗ; визначити суть, коло завдань та підходи до дидактичного моделювання змісту навчання майбутніх фахівців у галузі педагогіки.

Виклад основного матеріалу. Педагогічною наукою і практикою визнано, що «...дидактичні засоби відіграють велику роль в оптимізації навчального процесу, оскільки вони можуть заміщати або збагачувати певні види діяльності викладачів і студентів, інтенсифікуючи таким чином вплив процесу навчання на індивідуальність останніх» [3, с. 71]. Серед засобів, що суттєво впливають на ефективність навчання, є моделі за умови їх доцільного добору як за формою і змістом, так і за методикою впровадження. Як відзначає С. А. Бешенков [7, с. 29-31], «...в образовании происходят существенные изменения: освоение моделирования как основного инструмента познания и практической деятельности человека становится одной из стратегических целей образования». Про збільшення ролі моделювання у вивченні нових явищ, а також у методиках викладання різних дисциплін свідчить зростаюча кількість робіт, пов'язаних із розробкою і використанням моделей як у науці, так і в навчальному процесі [6; 8]. Деякі педагоги, наприклад С. Д. Смирнов [6, с. 34], вважають моделі центральною категорією психології пізнавальних процесів. Модель (особливо образна) виступає вихідним пунктом і одночасно результатом будь-якого пізнавального акту. У широкому сенсі під моделлю мається на увазі будь-яка (в тому числі й абстрактно-логічна) суб'єктивна форма відображення реальності.

Визначення суті дидактичного моделювання змісту навчання студентів педагогічного ВНЗ здійснювалося на підставі інтеграційного узагальнення вихідних знань трьох науково-пошукових процедур: аналізу точок зору інших дослідників із проблеми, що вивчається; вивчення думок сучасних теоретиків і практиків упродовж експериментального дослідження; аналізу даних педагогічного спостереження у процесі проведення констатуючого і формуючого експериментів.

Вивчення організації й методики навчання студентів в експериментальних ВНЗ, діяльності більше 20 викладачів дозволило встановити коло завдань, що вирішуються у вищих навчальних закладах із використанням дидактичного моделювання:

1. Моделювання як метод проведення наукових досліджень проблем підготовки викладача, розробки концепцій навчання студентів.

2. Побудова ідеальної моделі майбутнього фахівця-педагога (кваліфікаційні вимоги, професіограми тощо) у ВНЗ.

3. Розробка моделі підготовки фахівця (зміст освіти діяльності у ВНЗ, навчальні програми, тематичні плани, плани проведення конкретних занять).

4. Моделювання як засіб навчання – формування і розвиток професійних компетентностей майбутніх фахівців-педагогів.

5. Аналогічні завдання з використанням дидактичного моделювання вирішуються і в інших ВНЗ [2, с. 32].

Перерахований спектр завдань дозволив зробити уточнення щодо розуміння дидактичного моделювання змісту навчання педагогів у широкому сенсі як процесу, що включає не лише створення моделі змісту навчання, але й етапи її підготовки, розробки та апробації, що має на увазі у своїй структурі використання процедур прогнозування, проектування, конструювання і планування.

Дидактичне моделювання змісту навчання студентів ВНЗ, як поняття за своїм семантичним складом, має такі предметні органічні обмеження: воно припускає розгляд із науково-дидактичних позицій як сукупності логіко-дидактичних структур: навчальних планів, програм і тематичних планів навчальних дисциплін, структурно-логічних схем, розкладу навчальних занять, планів проведення навчальних занять викладачами тощо. До

того ж дидактичне моделювання змісту освіти студентів обмежується теоретичним віддзеркалення дидактичних цілей навчання, не претендуючи на виявлення їх взаємозв'язків із виховними і розвиваючими цілями.

Кінцевим результатом дидактичного моделювання є модель змісту навчання, що включає характеристику дидактичного процесу в цілому, науковою основою якого є дидактична система, що описується такими поняттями, як мета, зміст, форми, методи тощо [5, с. 39].

Для уточнення комплексу документів, що розробляються в ході дидактичного моделювання змісту навчання студентів, за основу взятий системно-технологічний підхід. При цьому підході моделюються:

- концепція освітньої діяльності або розвитку освітньої установи;
- система професійних компетентностей майбутніх фахівців;
- навчальний план;
- система навчальних і професійних завдань, що забезпечують засвоєння студентами професійного досвіду;
- графік навчального процесу;
- програми за навчальними дисциплінами;
- технологія вивчення кожного окремого навчального курсу;
- технологія проведення кожного окремого заняття;
- система критеріїв і показників ефективності роботи і технологія діагностики професійно-особистісного розвитку фахівця;
- технологія проміжної і підсумкової атестації;
- робота за матеріальним, фінансовим, кадровим забезпеченням;
- робота з підготовки педагогічного колективу до рішення освітніх завдань у режимі розвитку. Форма плану: освітня програма установи. У цьому випадку використовуються поняття моделювання і планування як синоніми, а модель має форму освітньої програми.

Об'єктами дидактичного моделювання виступають дидактична система, дидактичні процеси і педагогічні ситуації. Діяльність із моделювання навчання здійснюється послідовно й поступово перетворює розробку ідеальної моделі педагога майбутньої діяльності з загальної ідеї до точно описаних конкретних дій.

Аналіз психолого-педагогічних джерел дає підстави дійти висновку, що дидактичне моделювання змісту навчання студентів-педагогів є багаторівневий процес підготовки, безпосередньої розробки і експертної перевірки якості моделі змісту навчання студентів у сукупності її складових компонентів у цілях озброєння майбутніх педагогів системою знань, умінь і навичок, тобто системою професійною компетентності, відповідно до вимог державного освітнього стандарту вищої професійної освіти.

Спираючись на проаналізовану науково-педагогічну літературу, на наш погляд, процес дидактичного моделювання навчання студентів педагогічного ВНЗ спеціальностей ВНЗ у розгорнутому виді може мати такий вигляд:

- аналіз об'єкту моделювання, вибір форми моделювання, теоретичне, методичне, просторово-часове, матеріально-технічне забезпечення моделювання;
- відбір педагогічно адаптованої, комплексно-цільової і предметно-специфічної системи знань, умінь і навичок для навчання студентів відповідно до державного освітнього стандарту спеціальностей у педагогічному ВНЗ;
- розробка структурно-логічних схем систематизації навчально-пізнавальної діяльності студентів;
- макро- і мікроаналіз предметної галузі діяльності випускників ВНЗ, систематизація знань про предмет професійної діяльності і професійних умінь з урахуванням необхідної якості рішення завдань професійної діяльності, визначення сукупності функціональних модулів спеціальності;
- збір і систематизація відомостей про недоліки, проблеми й протиріччя процесу навчання;
- побудова системи вимог до формованої моделі навчання;

- власне моделювання змісту навчання, облік мотиваційного і організаційно-управлінського аспектів навчання студентів;
- формування навчальних планів;
- розробка навчальних програм дисциплін усіх циклів;
- моделювання навчально-методичного забезпечення освітнього процесу;
- моделювання блоку контролю за ефективністю процесу навчання;
- експертне оцінювання моделі;
- апробація ефективності окремих її елементів у практиці навчання майбутніх педагогів;
- коригування моделі й ухвалення рішення про її реалізацію.

У цьому контексті слід зазначити, що в процесі дослідження були вивчені основні структурні елементи дидактичного моделювання змісту навчання студентів педагогічного ВНЗ відповідно до етапів цього процесу.

На етапі підготовки до дидактичного моделювання моделі змісту навчання важливе місце посідає відбір педагогічно адаптованої, комплексно-цільової і предметно-специфікованої системи знань, умінь і навичок для навчання студентів. Педагогічна адаптація має на увазі таку модифікацію або відбір із різноманіття наявних знань, які відповідають рівню пізнавальних можливостей студентів.

Дидактичне моделювання означає, що система знань, що утворює зміст навчання, спрямована на досягнення певної мети, що об'єднує, як професійно-значущі цілі, так і цілі окремих підструктур. Предметна специфікація означає чітке обмеження об'єктів пізнавальної діяльності студентів, що дозволяє диференціювати об'єкти, що входять у цю галузь, визначити понятійно-термінологічний апарат, проблематику і методи вивчення цієї галузі. Система знань, що конституює дисциплінарну побудову навчання у вищій школі, виступає при цьому предметом навчально-пізнавальної діяльності майбутніх педагогів. Із зміною параметрів цієї системи змінюється характер навчально-пізнавальної діяльності й обумовлені нею інші види діяльності.

Необхідно підкреслити, що при розробці навчальних курсів, маючи у розпорядженні знання про представлену модель, а також маючи певні конструкторські вміння, що необхідно включати в діяльність із моделювання і структури змісту навчання.

Проведений аналіз вітчизняних і зарубіжних педагогів, практики педагогічного процесу в сучасній вищій школі дозволяє констатувати, що побудова навчальних дисциплін ґрунтується на сукупності дидактичних закономірностей (І. Журавльов, І. Підласий, Н. Скаткін та ін.) [1, с. 28]. До їх числа відноситься:

- будь-яка навчальна дисципліна відноситься до певного типу і формується відповідно до її дидактичної моделі;
- кожному типу навчальної дисципліни відповідає своя система засобів організації, передачі і засвоєння її змісту;
- поєднання методів навчання, що використовуються для передачі провідного компонента навчання, мають бути провідними відповідно до цього типу дисциплін;
- залежно від типу навчальної дисципліни виявляються і особливості засобів реалізації цих методів;
- специфіка різних типів навчальної дисципліни накладає обмеження на вибір прийомів навчання.

Висновки. Отже, все вищезазначене дає підстави стверджувати, що існуючі методики навчальних дисциплін розглядаються в тісному зв'язку з дидактикою і спираються на обґрунтовані в ній закономірності побудови різних типів навчальних дисциплін. Дослідження дозволило визначити загальні вимоги дидактичного моделювання змісту навчання у вищому педагогічному навчальному закладі до змісту навчальних програм і тематичних планів навчальних дисциплін.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у продовженні розробки запропонованої методики шляхом запровадження в навчальний процес дидактичного моделювання змісту навчання студентів педагогічного ВНЗ.

Список використаних джерел

1. Журавлев И. К. Дидактические основы построения учебного предмета общеобразовательной школы : автореф. дис. д-ра пед. наук в форме научного доклада / И. К. Журавлев. – М., 1990. – 47 с.
2. Методология и методика исследования проблем профессиональной подготовки военных кадров / под ред. О. Х. Рахимова. – М., 2000. – 89 с.
3. Оконь В. Введение в общую дидактику / В. Оконь ; пер. с польского. – М.: Высшая школа, 1990. – 383 с.
4. Програма розвитку вищої освіти України «Основні засади розвитку вищої освіти України». Ч.4. – К., 2008. – 75 с.
5. Сериков В. В. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем / В. В. Сериков.– М.: Логос, 1999. – 317 с.
6. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности : [учеб. пособ. для студ. высших пед. учеб. заведений] / С. Д. Смирнов. – М.: Академия, 2001. – 237 с.
7. Школьный предмет стратегического назначения: содержание курса информатики в шк. РФ / С. А. Бешенков // Информатика и образование. – 2007. – № 4. – С. 67–78.
8. Штофф В. А. Моделирование и философия / В. А. Штофф. – М.: Наука, 1966. – 354 с.

Притуленко І. В.

Суть і структура дидактичного моделювання змісту навчання студентів педагогічного ВНЗ

Проаналізовано необхідність використання дидактичного моделювання змісту навчання студентів педагогічного ВНЗ; визначено суть, коло завдань та підходи до дидактичного моделювання змісту навчання майбутніх фахівців у галузі педагогіки.

Ключові слова: дидактичне моделювання, зміст навчання, методична розробка, навчальний процес, навчальна дисципліна, студенти, педагогічний ВНЗ.

Притуленко И. В.

Суть и структура дидактического моделирования содержания обучения студентов педагогического вуза

Проанализированы необходимость использования дидактического моделирования содержания обучения студентов педагогического вуза. Определены суть, круг задач и подходы к дидактическому моделированию содержания обучения будущих специалистов в области педагогики.

Ключевые слова: дидактическое моделирование, содержание обучения, методическая разработка, учебный процесс, учебная дисциплина, студенты, педагогический вуз.

I. Prytulenko

Essence and Structure of Didactic Content Modeling Students of Pedagogical Universities

In the article explores the need for didactic content modeling study students in Pedagogical University, defined the nature, range of tasks and didactic approaches to modeling the content of training for professionals in the field of pedagogy.

Key words: didactic modeling, content of education, learning process, methodology development, learning discipline, students, pedagogical universities.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2011 р.